

Prizorišča majhnih zločinov

PETER RAK

Francoska fotografka Ives Marchand in Romain Meffre sta lani s knjigo *Detroit, veličastni propad*, predstavila impresivni dokument zatona nekdanje ameriške in svetovne industrijske metropole, ki je zadnjega pol stoletja prepuščena popolnemu izbrisu. Slovenska zgodovina v zadnjih desetletjih takšnih veličastnih propadov industrijskih imperijev ne pozna, ker teh nikoli ni bilo, vendar tudi slovenske dimenzije socialistične in postsocialistične degradacije urbanih celot in posameznih arhitektur niso zanemarljive.

Pri pripravi projekta Evropske prestolnice kulture bi bili lahko ti vidiki eden od najpomembnejših programskih sklopov, nedvomno bi lahko aspekti propadlega družbenega eksperimenta in posledično mučnega prebijanja skozi tranzicijske labirinte predstavljali eno redkih primerjalnih prednosti Maribora in partnerskih mest, vendar je vključno z velikopoteznim načrtom muzeja socializma vse ostalo na ravni ideje. No, nekaj tovrstnih poudarkov je le uvrščenih v program, šesterica fotografov iz šestih mest, ki sodelujejo pri projektu EPK, z razstavo *Zaprti prostori* izpostavlja mikroskopi, ki je, bodisi zaradi mimikrije, sprevedanja bodisi ker smo se je navadili, ne opazimo več.

Vendar fotografi ne iščejo grandioznih planov, ne zanimajo jih umirane kolosov, moraliziranje in relativiziranje usode stavb ali transkripcija v povsem abstraktno formalistično poigravanje z detajli, temveč predvsem intimni interijeri. Ti so plen najprej radikalne, nato pa posledično permanentne izgube senzibilnosti za zgodovino, za zgodbo, za racionalen in nehotni spomin, čeprav je zdaj povsem jasno, da je osmišljanje eksistence brez navezave na preteklost povsem jalovo. Tokrat razstavljen na dela bi lahko primerjali s sto let starim opusom Eugèna Atgeta, ki se je prav tako posvetil zamrznjenim prizorom ulic. Šesterica slovenskih avtorjev je naredila še korak dlje in iz prizorov povsem eliminirala človeško podobo.

Walter Benjamin je Atgetove fotografije opisal kot fotografiranje kraja zločina, podobno bi veljalo za Jožeta Denka, Borisa Fariča, Toma Jeseničnika, Aleksandra Kavčnika, Bojana Radoviča in Branimirja Ritonja. To so pravzaprav majhni, navidezno povsem nepomembni »zločini«, ki so veliko bolj usodni od razvpih primerov. Zanimanje zgolj za družbeno elito na eni ali družbeno dno na drugi strani je praviloma predvsem vojaškiško iskanje cenenege efekta in slikovitosti, na razstavi v mariborski fotogaleriji Stolp pa se pred nami vrstijo povsem običajne podobe profanih in sakralnih prostorov, ki zaradi neatraktivnosti ne morejo postati eksotičen plen fotografa, temveč le objekt dokumentiranja.

Susan Sontag je dejala, da nas fotografija dogodka pogosto miselno in čustveno bolj angažira in pretrese, kot če bi bili sami priča dogodku. Pri razstavi *Zaprti prostori* lahko to optiko podvojimo, vse, kar vidimo v okvirjih v galeriji, lahko vidimo tudi v trenutku, ko stopimo iz nje. Tudi to je eden od obrazov Evropske prestolnice kulture, ki se zdalec ni omejena na Maribor in šest partnerskih mest. Seveda lahko projekcijo tudi obrnemo in razstavo obravnavamo zgolj kot objektivno iluzijo, kot simulaker simulakra, ki ni nič bolj ali manj resničen od »realnega« sveta. In se spet predamo malodušju.

Branimir Ritonja, Vinska klet, 2011

OCENA

Fotografska razstava

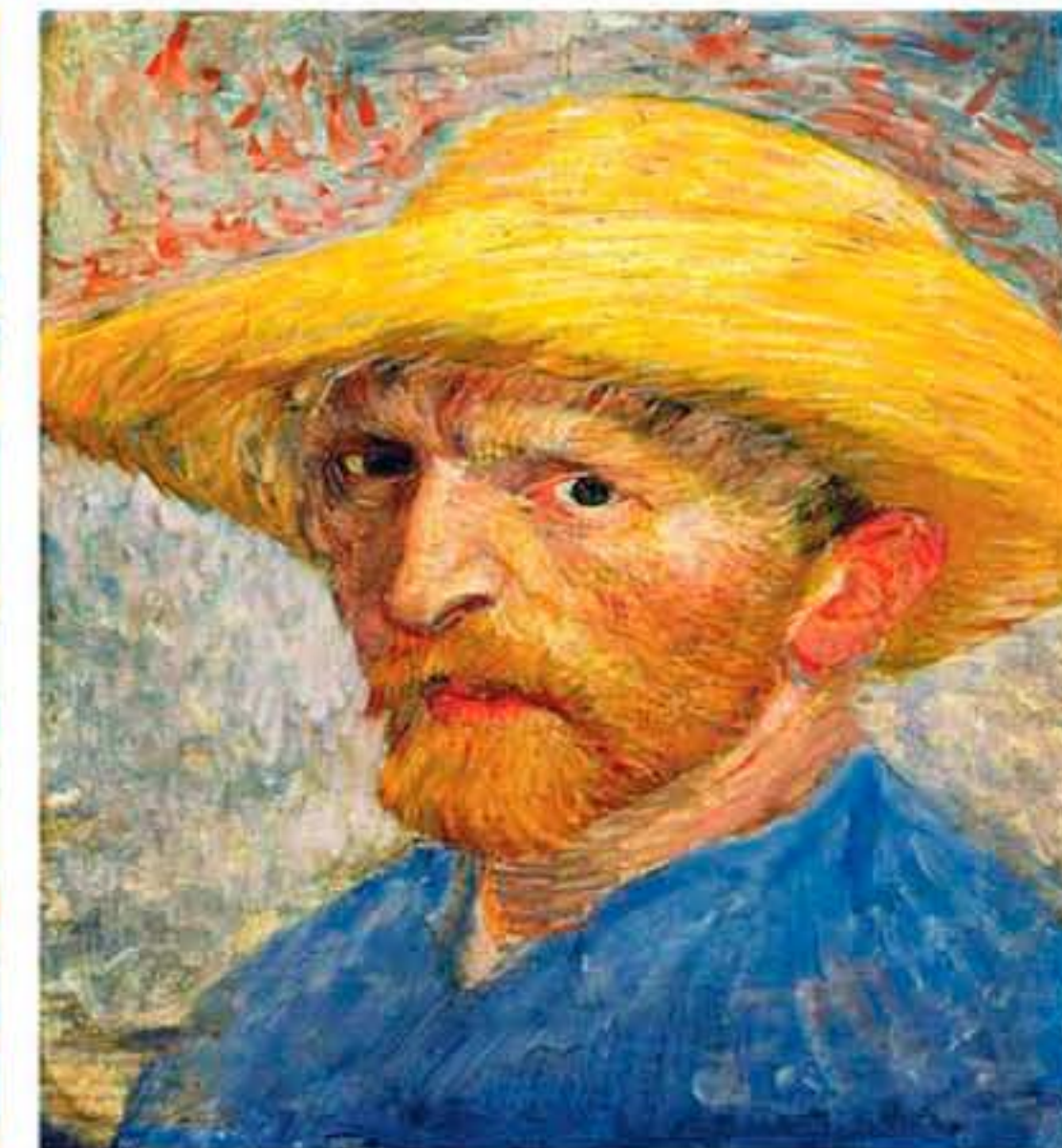
Zaprti prostori
Fotogalerija Stolp Maribor
18. 1.–3. 3. 2012

Umetnost in norost – lep par?

Slikar Vincent van Gogh Povezava med genialnostjo in duševno boleznijo

Van Gogh, Perunike, 1889

Van Gogh, Avtoportret s slamnikom, 1887

»Bolezen sem čutil globoko v sebi,« je van Gogh priznal v enem od lucidnih trenutkov. Biografija *Van Gogh: The Life* Stevena Naifeha in Gregoryja Whita Smitha o njegovih duševnih motnjah ne dvomi, vprašanje pa je, kakšna je povezava med norostjo in umetnikovim delom, se sprašuje *Newsweek*.

JELA KREČIČ

Vincent van Gogh se za raziskavo omenjenega vprašanja zdi zelo primeren in je bil tako že večkrat obravnavan. Njegova družina ga je označila za norca, tako se je dojemal sam, svojo bolezen je hotel upodabljati v slikarstvu in med drugim je zaslovel s tem, da si je odrezal uho. Občinstvo in oboževalci so v njegovih delih prepoznali jasne znake umetnikovih duševnih motenj. Je torej pri van Goghovih umetninah mogoče spregledati njegovo norost? Prispevek v *Newsweeku* sugerira, da ne, saj poleg tega, da je umetnik svoje duševne motnje zavestno vnašal v slikarstvo, v njegovih delih ni mogoče spregledati radikalnega napredovanja bolezni.

Dela sama zase

Umetniški kritiki se s tem ne strinjajo. Cornelia Homburg, kura-

torica njegove razstave v Muzeju umetnosti v Philadelphii, ki se odpira danes, je prepričana, da se določenih umetnin ne da razumeti ali videti zgolj s perspektive tega, da jih je ustvarila motena osebnost. Razstava poskuša, v nasprotju s klinično perspektivo, van Gogha prikazati kot sistematičnega umetnika in z natančno analizo pokazati, kako mu je uspelo ustvariti ključni prispevek k moderni umetnosti. Na razstavi lahko vidimo dela, na katerih je umetnik naslikal najbolj esencialne elemente klasičnega tihožitja, ali kako se je poglobil v motiv molja, cvetja ali podrastja. Po prepričanju strokovnjakov so njegova dela dovolj in za njihovo razumevanje ne potrebujemo klinične diagnoze njihovega avtorja.

Čas odklonov

V van Goghovih slikarskih prelomih nekateri vidijo obsesivno in manično stanje njihovega avtorja. Slednje naj bi potrdil tudi slikar, ki je v skladu z antičnim razumevanjem umetnost povezoval z norostjo: »Kanček norosti je tisto najboljše v umetnosti,« je rad govoril van Gogh. Obenem so se v obdobju, v katerem je nizozemski umetnik deloval, tj. v zadnjih desetletjih 19. stoletja, v umetnosti uveljavljali različni odkloni. Ko se je pojavil impresionizem, so ga

številni označili za popolno norost, da o nadaljnjih umetniških gibanjih in njihovi recepciji, pogosto povezani s kliničnimi diagnozami, ne govorimo. Oznako norosti so številni umetniki *fin de siècle*, med njimi tudi van Gogh, dojemali kot dokaz kakovosti lastnega dela. Leta 1890 je njegova razstava

So umetnikove namere, vzgibi ali celo norost ključ do interpretacije njegove umetnosti?

v Salonu neodvisnih (Salon des Indépendants) doživela pozitivne odzive, čeprav so ga malo pred tem označevali za fanatika, ki ustvarja ekscenčno umetnost.

Umetniki in njihova norost

Kay Redfield Jamison, profesorica psihiatrije na Johns Hopkins University, poudarja, da večina psihičnih bolnikov ni izjemno ustvarjalnih, tako kot kreativni ljudje po večini niso psihično bolni. Po drugi strani pravi, da je med umetniki norost pogostejša. Pri van Goghu prepoznavna značilne simptome depresije in umetnikove pregovorne discipliniranosti ne jemlje za dokaz proti svoji diagnozi: »Jasnost

in logika sta povsem združljivi z nihanji bipolarnosti.«

Newsweek namiguje, da je sklicevanje na norost ustrezalo duhu časa in pripomoglo k umetnikovi slavi. V tem kontekstu naj bi razumeli njegovo smrt. Van Gogh naj bi se ustrelil, vendar, kot navaja *Newsweek*, obstajajo indici, da ga je ustrelil eden njegovih nasprotnikov. Odgovornost za to dejanje naj bi umetnik prevzel, da bi si utrdil status norca.

Problemi z genijem

Članek v *Newsweeku*, ki problem zveze med umetnostjo in norostjo nakaže v vsej protislovnosti, verjetno najprej zadeva vprašanje, koliko je v njegovem delu umetnika. Z drugimi besedami, ali so umetnikove namere, vzgibi ali celo norost ključ do interpretacije njegove umetnosti? Sta umetnikova osebnost in njegova osmislitev lastnega početja odločilni pri razumevanju njegovih del? Paradoks je verjetno v tem, da po eni strani avtorja ne moremo odšteti od njegovih del, po drugi strani pa njegova dela niso zvedljiva nanj, prav tako niso zgolj v domeni njegovega razumevanja, ampak so, ko so predstavljena v javni prostor, stvar javnosti in kritike.

Podoben paradoks spremlja drugo vprašanje, ki ga prinaša

Newsweekov članek, namreč, kako pojasniti umetniškega genija in njegovo delo. Naj bo to poskus transcendentne razlage, ki, denimo, meri na neko božansko navdihnjenost, ki naj bi ji bil podvržen genij, ali bolj materialistični pristop, ki stavi na analizo zgodovinskega obdobja ali osebnih okoliščin umetnikovega življenja, ne more izčrpati tistega, kar tvori jedro genija in njegove genialnosti.

Morda je odgovor na zagato genialnosti sam po sebi paradoksen: Mladen Dolar je zapisal, da lahko genija razumemo kot neki singularni, neopredeljivi dogodek, ki se ga ne da pojasniti na podlagi koordinat situacije, iz katere je vzniknil, obenem pa z nastopom preseže pogoje lastnega vznika in na novo definira situacijo, iz katere je izšel. Prav v tem je singularni dogodek univerzalen.

VINCENT VAN GOGH (30. 3. 1853–29. 7. 1890)

Van Gogh skupaj z Gauguinom in Cézannom spada med največje postimpresioniste. Sprva je delal s temnimi barvami, dokler ni prišel v stik z impresionizmom v Parizu. Ustvaril je 900 slik in 1100 skic.

Država, državljani in potni listi

NSK Passport Office v MoMI Od danes do petka skupina Irwin gostuje v osrednjem newyorškem muzeju

Tridnevni projekt v MoMI, enem najplivnejših svetovnih muzejev za moderno in sodobno umetnost, sestavlja predstavitev NSK države, kongresa

lani decembra nastala razstava *NSK Folk Art* v ljubljanski galeriji Škuc.

Vse omenjene projekte in njihove odvode bodo Irwini v MoMI predstavili v četrtek, tako NSK dr-

žava ob odprtju razstave *NSK Folk Art* domačemu občinstvu predstavljena v galeriji Škuc, za povrh pa odvrteli video o zadnjem dnevu kongresa NSK v Berlinu. Dan, ki bo sledil bo namenjen novim prisil-

Kar težko beremo, približajo umetniki

Replike iz antike Priložnost za ljubitelje antične mitologije in dramatike

Na komornem prizorišču SNG Male drame so prejšnji teden zaokrožili letošnji niz bralnih uprizoritev antične dramatike *Replike iz antike*. V dramaturgiji in postavitvah Jere Ivanc

Slakonja, Gorazd Logar, Rok Vihar, Uroš Fürst, Matija Rozman, Matjaž Tribušon, Nataša Barbara Gračner, Saša Mihelčič, Alojz Svete, Aljaž Jovanovič in Igor Samobor), lahko zapišemo, da tovrstni odskri dogodki zagotovo niso zanimivi le za

izvedbe niso zvočno posnete in trajno ohranjene na sodobnih nosilcih zvoka (nemara celo v sodelovanju z igranim programom Radia Slovenija), s katerimi bi lahko SNG Drama svojo ponudbo pomembno obohatila za vse stonje izobraže-

pno širiti tudi na izbrane prevode neuprizarjane, vendar literarno in gledališko tehtne svetovne dramatike. Prav tako bi veljalo v ta »govorni laboratorij« uvajati vredna, toda neuprizarjana dela iz domače dramske zakladnice in trenutne